

- А.М. Лютый; под ред. В.В. Чепко. – Минск: Наука и техника, 1987. – 179 с.
32. *Ляцэнко, П.И.* История народного хозяйства / П.И. Ляцэнко. – М., 1950. – Т. 1–2.
 33. *Мерзляк, В.И.* Внутренняя торговля Беларуси конца XVIII – первой трети XIX в.: метод. пособие к спецкурсу по истории БССР / В.И. Мерзляк. – Минск, 1991.
 34. *Милюков, П.Н.* Очерки по истории русской культуры: население, экономический, государственный и сословный строй / П.Н. Милюков. – 6-е изд. – СПб.: Тип. М.А. Александрова, 1909. – 316 с.
 35. *Михнюк, В.Н.* Историческая наука Белорусской ССР в 80-е годы / В.Н. Михнюк, П.Т. Петриков. – Минск: Наука и техника, 1987. – 120 с.
 36. *Михнюк, В.Н.* Становление и развитие исторической науки Советской Белоруссии (1919–1941 гг.) / В.Н. Михнюк; под ред. П.Т. Петрикова. – Минск: Наука и техника, 1985. – 284 с.
 37. *Мялешка, В.І.* Да пытання аб зараджэнні капіталістычных адносін у гарадской дробнай прамысловасці Беларусі першай паловы XVIII ст. (На матэрыялах г. Магілёва) / В.І. Мялешка // Весці АН БССР. Сер. грамад. навук. – 1959. – № 2. – С. 90–91.
 38. Очерки экономической истории первой половины XIX века. – М., 1959.
 39. *Пичета, В.И.* История сельского хозяйства и земледелия в Белоруссии (до конца XVI в.) Ч. 1 / В.И. Пичета. – Минск, 1927.
 40. *Покровский, М.Н.* Избранные произведения: в 4 кн. / М.Н. Покровский; под общ. ред. акад. М.Н. Тихомирова. – М.: Мысль, 1966–1967. – Кн. 1: Русская история с древнейших времен. – 1966. – 725 с.
 41. *Покровский, М.Н.* Избранные произведения: в 4 кн. / М.Н. Покровский; под общ. ред. акад. М.Н. Тихомирова. – М.: Мысль, 1966–1967. – Кн. 2: Русская история с древнейших времен. – 1966. – 664 с.
 42. *Покровский, М.Н.* Избранные произведения: в 4 кн. / М.Н. Покровский; под общ. ред. акад. М.Н. Тихомирова. – М.: Мысль, 1966–1967. – Кн. 3: Русская история с древнейших времен. – 1967.
 43. *Покровский, М.Н.* Очерки русского революционного движения в XIX и XX вв.: лекции, читанные на курсах секретарей уездных комитетов РКП(б) зимою 1923–24 гг. / М.Н. Покровский. – М.: Изд-во «Красная новь», 1924. – 232 с.
 44. Против механических тенденций в исторической науке: Дискуссия в ИКП. – М., 1930.
 45. *Рындзюнский, П.Г.* Городское гражданство дореформенной России / П.Г. Рындзюнский. – М., 1958.
 46. *Соркіна, І.В.* Роля мястэчак у сацыяльна-эканамічным і культурным развіцці Беларусі ў канцы XVIII – першай палове XIX ст.: дыс. ... канд. гіст. навук / І.В. Соркіна. – Мінск, 1998.
 47. Спорные вопросы методологии истории. – Харьков, 1930.
 48. *Туган-Барановский, М.И.* Русская фабрика в прошлом и настоящем / М.И. Туган-Барановский. – 7-е изд. – М.: Соцэкгиз, 1938. – Т. 1: Историческое развитие русской фабрики в XIX веке. – 460 с.
 49. *Турчинович, О.В.* Обзор истории Белоруссии с древнейших времен. – СПб., 1857.
 50. *Хромов, П.А.* Очерки экономики феодализма в России / П.А. Хромов. – М., 1957.
 51. *Хромов, П.А.* Экономическое развитие России в XIX–XX вв. 1800–1917 / П.А. Хромов. – М.: Тип. «Красный пролетарий», 1950. – 552 с.
 52. *Чепко, В.В.* Города Белоруссии в первой половине XIX века: Экономическое развитие / В.В. Чепко. – Минск: Изд-во БГУ, 1981. – 144 с.
 53. *Чистозвонов, А.Н.* Хроника работы секции «Генезис капитализма» научного совета по изучению закономерностей перехода от одной социально-экономической формации к другой / А.Н. Чистозвонов // Генезис капитализма в промышленности и в сельском хозяйстве: сб. ст. / редкол.: С.Д. Сказкин (отв. ред.) [и др.]. – М.: Наука, 1965. – 459 с.
 54. *Шаўчэня, М.М.* Развіццё гандлю ў Беларусі (канец XVIII – першая трэць XIX ст.): аўтарэф. дыс. ... канд. гіст. навук: 07.00.02 / М.М. Шаўчэня; Ін-т гісторыі НАНБ. – Мінск, 2003. – 21 с.
 55. *Швед, В.В.* Торговля Белоруссии в период кризиса феодально-крепостнических отношений (30–50-е гг. XIX в.): автореф. дис. ... канд. ист. наук / В.В. Швед. – Минск, 1984.
 56. *Шульга, И.Г.* Развитие торговли на Левобережной Украине во второй половине XVIII в. / И.Г. Шульга // Вопросы генезиса капитализма в России: сб. ст. – Ленинград: Изд-во Ленинградского ун-та, 1960. – С. 157–169.
 57. *Яковцевский, В.Н.* Купеческий капитал в феодально-крепостнической России / В.Н. Яковцевский. – М., 1953.

SUMMARY

The period of historiography dedicated to the history of trade and tradesmen in Belarus at the end of XVIIIth – 1st half of the XIXth c.: pre – Soviet, Soviet and modern is described. A comparative analysis and peculiarities of each period are revealed. The author came to the conclusion that the level of home and foreign trade at the given period was extremely low. It influenced badly the development of bourgeois relations and industrial society formation.

Паступіў у рэдакцыю 28.03.2014 г.

УДК 930:[94(476)«17/18»:63]

Н.К. Тукайла,

аспірант кафедры гісторыі Беларусі БДПУ

ПОСТСАВЕЦКАЯ АЙЧЫННАЯ ГІСТАРЫЯГРАФІЯ АГРАРНАЙ ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСІ КАНЦА XVIII – ПЕРШАЙ ПАЛОВЫ XIX ст.

Канец XVIII – першая палова XIX ст. – параўнальна кароткі прамежак часу, у які адбываюцца істотныя змяненні эканамічных і сацыяльных адносін, а таксама паступовае станаўленне буржуазных, што прыйшлі на змену феадальным. Гэта перыяд генезісу капіталізму – адна з важнейшых і да канца не высветленых праблем у айчыннай гістарыяграфіі. Сялянства ў даследуемы перыяд складала большасць насельніцтва Беларусі, таму мена-

віта аграрная гісторыя з’яўляецца актуальнай і патрабуе аб’ектыўнага аналізу.

У беларускай гістарычнай навуцы скла-лася так, што звычайна гістарыяграфію ўмоўна падзяляюць на дасавецкі перыяд, савецкі і сучасны, які пачынаецца з пачатку 90-х гг. XX ст. Пры аналізе праблемы сучаснай гістарыяграфіі аграрнай гісторыі Беларусі даследуемага перыяду мы прыйшлі да высновы, што толькі з XXI ст. з’яўляюцца новыя працы з ком-

плексным падыходам даследавання і шырокім колам крыніц. Таму гістарыяграфія 90-х гг. XX ст. – пачатку XXI ст. можна назваць постсавецкім перыядам гісторыі гістарычнай навукі.

Вывучэннем праблемы сялянскага землеўладання і землекарыстання на тэрыторыі Беларусі ў XVI–XVIII стст. займаўся В.Ф. Голубеў. Гісторык адзначае, што сацыяльна-эканамічную аснову феадалізму складала сельска-гаспадарчая вытворчасць. Асаблівую цікавасць і актуальнасць для навукоўца ўяўляе даследаванне сацыяльна-эканамічных умоў жыцця сялянства і пазямельных адносін. У працэсе аналізу праблемы ён вылучыў чатыры храналагічныя перыяды, пачынаючы з канца XV – да другой паловы XVIII ст., якія характарызуюцца зменамі сацыяльна-эканамічнага жыцця. Для нас уяўляецца цікавым апошні, чацвёрты перыяд даследавання гісторыка: другая палова XVIII ст. – «час узнаўлення і далейшага развіцця сельскай гаспадаркі на аснове ўмацавання фальваркова-паншчыннай сістэмы» [1, с. 20].

В.Ф. Голубеў, прааналізаваўшы рэнтавую структуру зямельных надзелаў дзяржаўных сялян, падкрэсліў, што сялянская гаспадарка ў вызначаны перыяд з’яўлялася асновай развіцця дзяржаўных уладанняў. «Надзяленне сялян чыншавым надзелам забяспечвала дзяржаве гарантаванае атрыманне грашовай рэнты, не звязвала яго з неабходнасцю рэалізацыі таварнай прадукцыі, вызвала ад затрат на стварэнне фальваркаў. З сярэдзіны XVIII ст. феадальная дзяржава ў пошуку новых форм павышэння даходу пайшла на пашырэнне фальваркаў, перавод сялян на паншчыну» [1, с. 150]. Аналізуючы землеўладанне і землекарыстанне царкоўных сялян Беларусі, гісторык адзначаў, што Царква як уласнік актыўна рэагавала на розныя эканамічныя новаўвядзенні і выкарыстоўвала іх для рэалізацыі сваіх мэт. «Паншчына і цяплы надзел атрымалі ў царкоўных сялян шырокае распаўсюджанне на захадзе і ў цэнтры Беларусі, на ўсходзе ж перавагаў чыншавы надзел. Узмацненню ўзроўню эксплуатацыі сялян царкоўнымі землеўласнікамі адбілася ў значным скарачэнні сярэдніх памераў зямельнага надзелу» [1, с. 150]. Гэта прывяло, на думку аўтара, да значнага змяншэння забеспячэння зямлёй царкоўных сялян.

У манаграфіі В.Ф. Голубеў абмежаваўся даследаваннем землеўладання і землекарыстання толькі трох катэгорый сялян: дзяржаўных, прыватнаўласніцкіх і царкоўных. Па-за межамі вывучэння засталіся такія катэгорыі сялян, як бабылі, кутнікі, каморнікі, агароднікі і г. д. Аднак аўтар вызначыў вялікі ўплыў сельскай грамады на жыццё беларускай вёскі, што стала прадметам яго далейшых гістарычных пошукаў.

Закранае праблему аграрнай гісторыі В.П. Панюціч у артыкуле, прысвечаным праблеме абезземельвання сялян у першай палове XIX ст. Нягледзячы на тое, што гісторык даследуе аграрную гісторыю Беларусі другой паловы XIX – пачатку XX ст., навукоўца аналізуе становішча сялян і напярэдадні адмену прыгону. Ён адзначае, што адпрацовачная рэнта ў вёсцы «тармазіла разлажэнне феадальна-прыгонніцкіх і развіццё капіталістычных адносін» [2, с. 54]. Аўтар піша: «У першай палове XIX ст. на Беларусі ў нетрах феадалізму адбываўся працэс фарміравання новага, капіталістычнага ўкладу, несумяшчальнага з прымуовай прыгоннай працай з уласцівай ёй руціннай тэхнікай. К 40-м гадам ён прыкметна паскорыўся. Распусьце прадукцыйных сілы ўступалі ў супярэчнасць з пануючымі феадальнымі вытворчымі адносін» [2, с. 54]. Думка гісторыка правільная, аднак з ёй нельга цалкам пагадзіцца.

Сапраўды, у першай палове XIX ст. назіраўся працэс зараджэння капіталістычных адносін. Аднак гэты працэс – генезіс капіталізму – пачаўся ўжо ў канцы XVIII ст., а працэс развіцця капіталістычных адносін развіваўся не такімі фарсіраванымі тэмпамі, як гэта ўяўляецца аўтару артыкула. Узрастанне панскага прадпрыемства і таварнасці панскай гаспадаркі, з’яўленне капіталістычных прамысловых прадпрыемстваў, заснаваных на вольнанай працы, паглыбленне паншчыннай эксплуатацыі і абезземельванне сялянства сведчылі, на думку аўтара, аб крызісе феадальна-прыгонніцкай сістэмы і рэвалюцыйнай сітуацыі напярэдадні 1861 г. [2, с. 54]. У цэлым мы можам пагадзіцца з В.П. Панюцічам, аднак яго вынікі не аргументаваны дасканальна. Здаецца, што гісторык не размяжоўвае два асобныя працэсы – крызіс феадальна-прыгонніцкай сістэмы і зараджэнне новых, буржуазных адносін.

Займаўся даследаваннямі гісторыі Беларусі канца XVIII ст. і Я.К. Анішчанка. Нягледзячы на тое, што навукоўца вывучаў палітычную гісторыю, у сваёй працы «Беларусь у часы Кацярыны II (1772–1796)» ён закранае і аграрную праблематыку. Палітыка царызму кардынальна не змяніла характар землеўладання на беларускіх землях: «большасць прыгонных засталася ў прыватнай залежнасці ад мясцовых паноў, па-ранейшаму падлягалі фальваркова-паншчыннай эксплуатацыі» [3, с. 186]. «Для абмежавання панскага свавольства ўрад практыкаваў сістэму залоговага забеспячэння, пад што браліся ўладанні пасэсараў дзяржаўных маёнткаў, чыноўнікаў, суддзяў. На практыцы спадчынныя ўладанні рэдка забіралі ў казну, хаця пагрозы аддзяржаўлення адыгралі сваю ролю ў прадухіленні сялянскіх хваляванняў. Сістэма залогі рабіла арэнду дзяржаўных

маёнткаў даступнай толькі дваранам (хто меў уласных сялян), што дазваляла распараджацца дзяржаўнымі сялянамі як уласнымі прыгоннымі. Таму залоговая пасэсія не магла ўвасабляць нейкай прагрэсіўна-капіталістычнай тэндэнцыі. Наадварот, яна спрыяла збліжэнню і руйнаванню розных груп сялянства ў адну цяглавапаншчынную масу» [3, с. 186].

Я.К. Анішчанка сацыяльна-эканамічныя адносіны аналізаваў у прававым рэчышчы, аднак яго разважанні таксама пацвярджаюць факт крызісу феадальна-прыгонніцкай сістэмы.

Для нас асабліваю цікавасць уяўляе калектыўная праца гісторыкаў-аграрнікаў – «Гісторыя сялянства Беларусі» [4]. Першая комплексная праца, у якой прааналізавана гісторыя беларускай вёскі на падставе шырокай гістарыяграфічнай базы і вялікай колькасці крыніц. Раздзел, які тычыцца даследуемага намі перыяду, называецца «Сялянства ва ўмовах разлажэння і крызісу феадальна-прыгонніцкай сістэмы (канец XVIII – першая палова XIX ст.)». Напісаны ён быў вядомымі нам гісторыкамі (У.А. Сосна, Я.К. Анішчанка, П.А. Лойка, В.Ф. Голубеў і інш.).

На падставе шырокага кола крыніц, гісторыкі прыйшлі да наступных вынікаў: у другой палове XVIII ст. пашыраўся ўнутраны гандаль, вырасла яго значнасць для гаспадаркі селяніна; уздым сялянскай гаспадаркі меў экстэнсіўны характар; пашырыліся сферы выкарыстання наёмнай працы вясковай беднаты ў панскай і сялянскай заможнай гаспадарцы; абвастраецца маёмасная дыферэнцыяцыя і сацыяльнае расслаенне сялянства, прычынай чаго называецца рост феадальна-прыгонніцкай эксплуатацыі. «Асаблівацю ўсяго перыяду другой паловы XVIII ст. было сумяшчэнне прынцыпу вольнанаёмнай працы з пашырэннем сферы прымянення апрабачнай рэнты і паўсюдным ростам норм паншчыннай эксплуатацыі. Другая палова XVIII ст. была часам найбольшага развіцця фальваркова-паншчыннай сістэмы, якая выклікала істотнае дамінаванне апрабачнай рэнты сярод усіх павіннасцей сялян» [4, с. 408–409].

Змястоўны матэрыял працы гісторыкаў дае нам шырокае поле для разважанняў, але не фарміруе завершаных высноў. Навукоўцы нават адзначаюць, што эканамічныя, сацыяльныя і палітычныя ўмовы, «якія вызначалі становішча сялян у феадальную эпоху, фарміравалі і развіццё рыс іх побыту, культуры» [4, с. 410], свядомасць і светапогляд. Аднак канкрэтна, якія ўмовы, ці з'яўлялася ўсё вышэйпералічанае прыкметамі генезісу капіталізму на фоне разлажэння аджываючай свой век феадальна-прыгонніцкай сістэмы, вывадаў няма.

Грунтоўнай працай з завершанымі вынікамі з'яўляецца даследаванне У.А. Сосны «Фармі-

раванне саслоўна-групавога складу сялянства Беларусі ў канцы XVIII – першай палове XIX ст.» [5]. Гісторык канстатуе важныя сацыяльна-эканамічныя і палітычныя перамены ў абазначаны перыяд і вызначае, што «складванне саслоўнай структуры сялянства ішло ў працэсе разлажэння феадальна-прыгонніцкіх і фарміравання капіталістычных адносін» [5, с. 107]. Навукоўца цікавіла перш за ўсё паходжанне сялянскіх разрадаў, колькасныя і якасныя іх змены. Акрамя таго, ён засяродзіў увагу на асаблівасцях не толькі памешчыцкіх і дзяржаўных сялян, у адрозненне ад папярэдніх даследчыкаў, але і больш дробных катэгорый сельскага насельніцтва. У.А. Сосна ў сваёй працы аналізуе склад сялянства і тлумачыць, чаму менавіта так ён фарміраваўся, адзначае нарастанне сялянскіх пратэстаў, працэс пераходу сялян з адной катэгорыі ў іншую і палітыку царызму ў гэтых адносінах.

Такім чынам, гісторык прасачыў эвалюцыю саслоўнага складу сялянства і прыйшоў да высновы, што напрамак гэтай дынамікі прасочваўся ў захаванні толькі двух асноўных груп – дзяржаўных і памешчыцкіх. У далейшым жа адбывалася ліквідацыя гэтых груп сялян як саслоўяў і ствараліся прадпасылкі для фарміравання буржуазных элементаў [5, с. 111–112]. Гісторык адзначае, што гэта «свядомае рэгуляванне дзяржавай саслоўнага складу сялянскай масы ў бок нівеліроўкі, сцірання сярэднявечных перагародак адпавядала патрэбам пераходнага этапу сацыяльна-эканамічнага развіцця грамадства і сведчыла аб прыстасоўванні вярхоўнай улады да капіталістычных адносін» [5, с. 112]. Аднак мы не можам пагадзіцца з галоўнай думкай У.А. Сосны аб тым, што сярод катэгорыі сялянства былі прадпасылкі да фарміравання буржуазных элементаў, якіх не было ў даследуемы намі час. Сялянства па-ранейшаму заставалася саслоўем феадальнага грамадства, хоць сярод сялян назіралася маёмаснае расслаенне, а не сацыяльнае.

Закрывае яшчэ адну белую пляму ў аграрнай гісторыі Беларусі абазначанага перыяду А.Э. Лютая, якая даследавала развіццё рамяства ў Беларусі ў даследуемы намі адрэзак часу. У артыкуле (1987 г.) В.І. Мялешкі і У.М. Міхнюка быў вызначаны недастаткова высветлены кірунак аграрнай гісторыі, які «патрабуе свайго разгляду – сельскае рамяство і сялянскія промыслы, наёмная праца ў сялянскіх гаспадарках і промыслах» [7, с. 116].

А.Э. Лютая размяжоўвае паняцці рамяство («производство на заказ») і капіталістычная вытворчасць («производство на рынок с использованием труда вольнонаемных рабочих») і адзначае, што гэта розныя эканамічныя катэгорыі [8, с. 4]. Яна вызначае развіццё

рамяства, рост ступені спецыялізацыі і аб'ёму вытворчасці ў гарадах і ўпадак сялянскага рамяства, што тлумачылася засіллемам фальваркова-паншчыннай сістэмы гаспадаркі і слабым развіццём капіталізму. На падставе шырокага кола крыніц, гісторык справядліва падводзіць да высновы, што «ремесло вплоть до середины XIX в. оставалось преимущественно элементом феодального способа производства, антиподом капиталистической промышленности», а «...во второй половине XVIII – первой половине XIX в. сложились лишь предпосылки формирования классов буржуазного общества. Основная часть ремесленников относилась к малоимущим слоям и при дальнейшем развитии буржуазных отношений могла пополнить ряды пролетариата» [8, с. 89]. Такім чынам, нават нягледзячы на рост колькасці рамеснікаў, не назіралася істотнага маёмаснага расслаення, а гэты катэгорыя насельніцтва заставалася, на думку аўтара, «монолитным сословием феодального общества».

У апошнія гады вывучэннем сялянскай абшчыны ў дзяржаўных, прыватнаўласніцкіх і царкоўных уладаннях Беларусі ў XVI–XVIII стст. займаўся В.Ф. Голубеў, якога мы ўзгадвалі раней. Асноўны вывад гісторыка заключаецца ў тым, што сельская абшчына як эканамічны і сацыяльны інстытут сялянскай самаарганізацыі прызнавалася дзяржавай і не была спецыяльна сфарміравана ёй ці землеўласнікамі і праіснавала да канца XVIII ст. Абшчына не толькі захавала свае паўнамоцтвы ў арганізацыі паўсядзённага жыцця вёскі, але і «значна пашырыла іх у сферы землеўладання і землекарыстання, што было абумоўлена ў тым ліку зацікаўленасцю ў гэтым дзяржавы» [9]. Пасля ўключэння беларускіх зямель у склад Расійскай імперыі яна ператварылася ў дзяржаўную структуру, прызначаную для атрымання выгод з сялянскай працы на карысць царызму [9–10].

Такім чынам, можна зрабіць высновы, што 90-я гг. XX ст. – гэта постсавецкі перыяд айчыннай гістарыяграфіі. Яшчэ існуе цікавасць даследчыкаў да аграрнай гісторыі Беларусі канца XVIII – першай паловы XIX ст., аднак гэты вынікі даследаванняў папярэдніх, савецкай эпохі. База аналізу, напрамкі даследавання былі пакладзены яшчэ ў канцы 80-х гг. такімі гісторыкамі, як В.І. Мясешка, П.Р. Казлоўскі, П.А. Лойка і інш. Гэтым працам уласціва выкарыстанне шырокага кола крыніц і падрабязны аналіз. Аднак назіраецца вузкасць кірункаў даследавання, недахоп крытыкі і завершаных высноў.

Акрамя таго, трэба адзначыць пэўны спад інтарэсу да аграрнай гісторыі з пачаткам XXI ст. Работ з'яўляецца не так шмат, паміж гісто-

рыкамі не ўзнікаюць дыскусіі, характар работ носіць разважальны характар. Варта вызначыць гісторыкаў, якія ў сваіх даследаваннях, акрамя ўвядзення новых архіўных крыніц, даюць глыбокі аналіз праблем, робяць лагічныя высновы і закрываюць белыя плямы гісторыі (В.Ф. Голубеў, А.Э. Лютая і інш.).

ЛІТАРАТУРА І КРЫНІЦЫ

1. Голубеў, В.Ф. Сялянскае землеўладанне і землекарыстанне на Беларусі XVI–XVIII стст. / В.Ф. Голубеў; пад рэд. В.І. Мясешкі. – Мінск: Навука і тэхніка, 1992. – 173 с.
2. Панюціч, В.П. Абезземельванне сялян Беларусі перад адменай прыгоны (40–50-я гады XIX ст.) / В.П. Панюціч // Весті Акадэміі навук Беларусі. Сер. гуманіт. навук. – Мінск: Беларуская навука, 1995. – № 4. – С. 53–59.
3. Анішчанка, Я.К. Беларусь у часы Кацярыны II (1772–1796) / Я.К. Анішчанка; пад рэд. І.А. Сосны. – Мінск: ЗАО «ВЕДЫ», 1998. – 220 с.
4. Гісторыя сялянства Беларусі: у 3 т. Т. 1. Гісторыя сялянства Беларусі ад старажытнасці да 1861 г. / Я.К. Анішчанка, Г.Я. Галечанка, В.Ф. Голубеў і інш.; пад рэд. В.І. Мясешкі і інш. – Мінск: Беларуская навука, 1997. – 431 с.
5. Сосна, У.А. Фарміраванне саслоўна-групавога складу сялянства ў канцы XVIII – першай палове XIX ст. / У.А. Сосна. – Мінск: Бел. дзярж. ун-т, 2000. – 112 с.
6. Люты, А.М. Сацыяльна-эканамічнае развіццё Беларусі ў другой палове XVIII – першай палове XIX стагоддзя: манаграфія / А.М. Люты. – Мінск: БДПУ, 2004. – 320 с.
7. Мясешка, В.І. Сучасная савецкая гістарыяграфія аграрнай гісторыі дакастрычніцкай Беларусі / В.І. Мясешка, У.М. Міхнюк // Весті АН БССР. Сер. грамад. навук. – Мінск, 1987. – № 4. – С. 115–122.
8. Лютая, А.Э. Роль і место ремесла в процессе генезиса капитализма в Беларуси во второй половине XVIII – первой половине XIX в.: монография / А.Э. Лютая. – Минск: БГПУ, 2006. – 116 с.
9. Голубеў, В.Ф. Сельская абшчына ў дзяржаўных уладаннях на тэрыторыі Панямоння ў XVI–XVIII стст. / В.Ф. Голубеў // Вестні Гродз. дзярж. ун-та імя Я. Купалы. Сер. 1. Гісторыя, філасофія, паліталогія і сацыялогія, мастацтвазнаўства, педагогіка, псіхалогія, правазнаўства, філалогія. – 2010. – № 1. – С. 30–39.
10. Голубеў, В.Ф. Сельская грамада ў Беларусі XVI–XVIII стст. / В.Ф. Голубеў // Беларускі гістарычны часопіс. – Мінск. – № 10. – С. 8–20.

SUMMARY

In the article the Post-Soviet domestic historiography of agrarian history of Belarus at the end of the 18th – the first half of the 19th century is considered. The literature on the indicated issue from the 90-ies of 20th century – till the beginning of the 21st century is analyzed. The main trend and approaches to the research of the history of agriculture in Belarus of the stated above period are outlined. It is concluded that some historians mistakenly marked the emergence of the bourgeois elements among the peasantry during the period under study, but in fact, the peasantry remained the social class of feudal society. It is noted that despite the wide range of sources, narrowness of research approaches to agrarian issues in the 90-ies of the 20th century is the characteristic feature. It can be concluded that there is a decreasing interest in agrarian history of Belarus at the beginning of the 21st century.

Паступіў у рэдакцыю 31.03.2014 г.